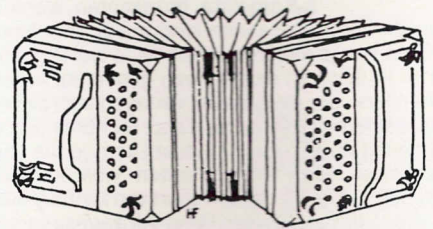

HARRIE FRANKEN

Kronikeur van de Kempen

Jarenlang trok hij van dorp tot dorp. Eerst in zijn eigen omgeving, rond Bergeyk. Later, gedurende een door het ministerie verleende vrijstelling, in heel Oost-Brabant, en de laatste periode ook in het midden en westen van de provincie. Tegenwoordig staat hij weer voor de klas, en heeft hij nog slechts de avonden en zijn ATV-dagen om zijn onderzoekswerk voort te zetten. Hij gaat dan ook niet meer 'de boer op', niet alleen vanwege de beschikbare tijd, maar het hele gebied is nu wel zo'n beetje afgegraasd. Meer dan zeventuizend verschillende liederen heeft dat opgeleverd. Een paar honderd daarvan zijn te vinden in zijn boek 'Lieder en dansen uit de Kempen', een paar honderd andere in de tot nu toe verschenen afleveringen van de 'Kroniek van de Kempen'. Naar aanleiding van het verschijnen van deel 6 van de gebonden uitgave van deze kroniek, praten we met volksmuzikant en volkslied-onderzoeker Harrie Franken.

Bandoneon

Bij de Kroniek van de Kempen ben ik vanaf het begin betrokken geweest. Het idee is gekomen van Frans Hoppenbrouwers, die al eerder stukjes schreef in de streekbladen. Samen met de uitgever heeft hij toen naar andere bijdragen gezocht; dat is nu zo'n tien jaar geleden. Mij sprak het ontzettend aan, omdat ik op deze manier weer reacties kon krijgen op liedjes, gegevens over achtergronden en het verspreidingsgebied. Ik denk trouwens wel dat dit het laatste jaar is dat we het doen; als we nog langer doorgaan verwartet het misschien, en dat is niet de bedoeling. We lopen wel wat achter, maar ook van de gebonden uitgave willen we de 10 volmaken, met als laatste deel een soort register.

- Kun je wat vertellen over reacties van lezers?

(Laat me een stapeltje brieven zien:) Kijk, dit zijn de reacties van de afgelopen week. Mensen sturen nog steeds liedjes op; dit keer bijvoorbeeld een variant van 'De vlasboerin'. Niet altijd reageren mensen direct op het gepubliceerde lied. Soms herinneren ze zich dat ze óók nog oude liedjes kennen. Veel mensen vinden het leuk om met naam en al in de krant te komen, en schrijven het daarom op. Maar ik heb in de loop der tijd heel wat waardevolle reacties op liedjes gehad. Zo hebben we bijvoorbeeld ontdekt dat het lied over het 'ministerskind', waar Ate Doornbosch ook al onderzoek naar had gedaan, in feite gaat over een ware gebeurtenis rond een 'mennistenkind', een kind van een Mennonist (lid van een godsdienstige 'sekte') dus. In 'Het vrouwtje van Hoog Duitsland' komt het woord 'conducteur' voor; heel vreemd natuurlijk in een dergelijk lied. Het bleek om een verbaste-

ring te gaan van 'consenteur', een woord dat uit de Romeinse tijd stamt en zoiets als 'pachtbaas van de boeren' betekent. Natuurlijk krijg ik ook heel veel liedjes en gegevens die ik al lang heb. Maar toch is het leuk om te ontdekken dat overal van die liedjes gezongen zijn en om een beeld te krijgen van het verspreidingsgebied.

- Jouw bijdrage in de rubriek is de enige waarbij ook uitgebreid bronnen en zegslieden worden vermeld.

Vanwege ruimtegebrek al lang niet meer zo uitgebreid als in het begin. Een tijd lang heb ik alleen korte liedjes geplaatst, maar dat vond ik toch onverantwoord, omdat ik nog zoveel ander materiaal had, dat ik er in wilde hebben. Dus moet de verklarende tekst zo kort mogelijk en moet ik soms interessante gegevens weglaten.

Ook het materiaal voor de andere rubrieken, zoals de volksgebruiken en de weerspreuken, komt rechtstreeks uit de volksmond. Die spreuken verzamelen we eigenlijk allemaal. Als ik soms bij iemand kwam voor liedjes, hadden ze ook een heel blad vol weerspreuken opgeschreven. In het begin werden ze als een soort bladvulling gebruikt. De achtergrondgegevens verzamelden we niet. Daar hebben we nu wel spijt van.

Kees Prinsen gaat bijvoorbeeld naar oude ambachtslieden toe, of mensen die de gegevens uit de eerste hand hebben. 70% van wat in de Kroniek staat, wordt zelf verzameld of opgetekend. De rest, zoals gegevens over de oude geschiedenis, komt uit boeken en archieven. Maar dat is voor gewone mensen meestal onbereikbaar materiaal, en dát was nu juist

onze bedoeling met de Kroniek: dat het voor iedereen te lezen zou zijn. Er is eens een onderzoek gedaan vanuit de universiteit naar het bereik van de streekkrantjes van onze drukkerij. Ook de Kroniek is toen bekeken, want de drukker wou wel eens weten of zijn kosten niet voor niets waren. Toen bleek de Kroniek als belangrijkste onderdeel van alle Kempenbladen uit de bus te komen. 80% van alle lezers sloeg het blad slechts open om de Kroniek te lezen! Ook qua taalgebruik staken we bijzonder gunstig af. De Kroniek is overigens bij mijn weten uniek; ik ken geen andere streek waar ook zoiets bestaat.

Volksliedonderzoek

- Kun je iets vertellen over hoe en waarom je begonnen ben met je onderzoek?

Ik heb het geluk gehad in een familie terecht gekomen te zijn waar, bijvoorbeeld op verjaardagen, nog steeds de hele avond gezongen wordt. Ieder zingt dan zijn of haar eigen liedje. Als bijvoorbeeld een oom er niet is, dan zingt niet een ander zijn liedje. Als er eentje doodgaat, dan hoor je ook ineens een bepaald lied niet meer. Daarom ben ik, nu zo'n twintig jaar geleden, begonnen met het optekenen van die dingen.

Op een dergelijke manier zijn we ook met *Ut Muziek* begonnen. Als we een feest hadden, kwamen we bij elkaar, brachten instrumenten mee, trekszak en wat fluitjes, en dan gingen we muziek maken. Dat was dikwijls zo gezellig dat andere mensen vroegen of we ook op hun feest kwamen spelen. Het is dus allemaal heel natuurlijk geboren.

- *Inmiddels heb je dus duizenden liederen verzameld, plus nog de nodige varianten.*

Die ben ik nu allemaal aan het catalogiseren via de computer. Er zitten ook liedjes bij uit het cabaret, en uit de begintijd van radio en grammofonplaat. De mensen maken dat onderscheid vaak niet als ze liedjes zingen. In het begin wist ik niet goed wat ik op zou nemen en wat niet. Ik heb toen wel liedjes laten vallen, waar ik later spijt van kreeg. Naderhand heb ik dus maar alles opgenomen.

- *Je krijgt dan toch een volledig beeld van wat mensen in een bepaalde periode zongen.*

En op wat voor manier het is overgeleverd, is op zich niet zo belangrijk natuurlijk. Opvallend is wel dat de liedjes van de radio en dergelijke bijna geen varianten hebben. Dat kan natuurlijk komen omdat de tussenliggende tijd nog zo kort is, maar ik denk voornamelijk omdat steeds het origineel beschikbaar en te horen is. Er is voortdurend controle of men het wel 'goed' zingt. De echte oude liedjes hebben zo'n model niet. Die vind ik, in dat opzicht, interessanter, die hebben een veel bewegener leven gehad.

- *Je hebt je optekenwerk nu min of meer afgesloten?*

Het doel om zo veel mogelijk verschillende liederen te verzamelen, is wel zo ongeveer bereikt. Misschien laat ik wel varianten liggen of breng ik het verspreidingsgebied niet geheel in kaart. Maar het is niet anders. Er moet nu nog veel gecatalogiseerd en uitgewerkt worden. Je kunt het niet opnemen en zeggen: 'Nou zit 't er op'. Ik zet alles op papier, schrijf de noten uit, zoek er vergelijkingsmateriaal bij, zoals geschreven bronnen en historische achtergronden. Ik heb een heel bestand met trefwoorden in de computer; elk lied waarin dat woord voorkomt, rolt er zo uit. (Hij geeft een voorbeeld met het woord 'spoorwegen', vanwege het artikel dat ik juist aan het schrijven ben. Het levert helaas geen liedjes op.)

- *Je bent pas in een later fase onderzoek in Midden- en West-Brabant gaan doen. Heeft dat nog tot veel nieuwe ontdekkingen geleid?*

Niet echt opvallend. Er waren natuurlijk wel nieuwe liederen bij, maar veel minder dan ik verwacht had. Ik heb wel veel vliegende blaadjes gevonden, veel meer dan hier. Daar waren ook mooie, oude liedjes bij, die ik hier uit de volksmond had opgetekend.

- *De bekende straatliedschrijver en -drukker Rombouts kwam uit Roosendaal. Was dat een bepalende factor?*

Nee; ik heb de meeste blaadjes van Rombouts juist hier in de buurt en in Limburg gevonden.

- *Je hebt wel wat specifiek onderzoek naar Rombouts en zijn materiaal gedaan.*

Ik was al naar verschillende oude marktzangers in België geweest, maar van onze eigen Brabantse wist ik eigenlijk helemaal niets. Op een gegeven moment heb ik onzettend geluk gehad. Er had een artikeltje over mijn werk in het Bisdomblad gestaan, en iemand die de St. Jan binnenliep had dat gelezen. Hij herinnerde zich dat hij de levensbeschrijving van Rombouts zelf op zolder had liggen. De vader van die man was namelijk opkoper van boedels geweest; spullen waarvan hij het zonde vond om ze weg te doen, bewaarde hij. Er was ook een dik plakboek bij met alle liedjes van Rombouts, genummerd en wel, een soort catalogus dus. Ik heb dat allemaal mogen kopiëren. Ik ben toen in Roosendaal verder gaan zoeken, onder andere in het bevolkingsregister. Rombouts bleek nog een zoon te hebben gehad, die was al overleden, maar diens vrouw leefde nog. Bij haar vond ik foto's van het bedrijf en winkeltje van haar schoon-

vader en het manuscript van een boek, dat hij zelf van plan was geweest uit te geven: 'Levenservaringen in Noord-Brabant door F. Rombouts'. Daarin stond heel zijn leven en zijn manier van werken beschreven. Ik was daar natuurlijk ontzettend blij mee.

Rombouts' vrouw bleek ook nog te leven, maar die had nooit interesse voor de liedjes gehad en wist er ook niets van. Zelf was hij pas vijf jaar dood toen ik bij die vrouw kwam; hij is in de negentig geworden. . . . Dus toen ik begon met mijn verzamelwerk leefde hij nog!

Ik heb nu ruim 250 liedjes die zeker door Rombout gemaakt zijn. Over moorden en ongelukken, sommige zelfs met foto's er op. Hij was eigenlijk een soort krant voor het gewone volk.

- *Lukt het je ook om achter de melodieën te komen?*

Voor sommige is het wel moeilijk. Maar ik verzamel alles wat zo op de rommelmarkten ligt aangaande populaire muziek en dingen uit de cabarettijd. Zo heb ik toch wel het een en ander teruggevonden, want Rombouts gaf altijd een melodie-aanduiding. Hij werkte heel precies; als enige vermeldde hij ook altijd een datum.

Ik heb in de computer ook een melodie-codering. Daarin staan gegevens over het aantal regels, lettergrepen en klemtonen per regel, mannelijke of vrouwelijke uitgangen. En daar horen dan passende melodieën bij, waar zo'n lied eventueel op gezongen is. Ik heb er een aantal kunnen verifiëren, en die klopten.

Liedjesschriften

- *Kwam je de laatste tijd ook nog veel liedjesschriften tegen, die mensen jaren bewaard hadden of geërfd?*

Ja, die heb ik soms gekregen, maar meestal gecopieerd. Dat zijn leuke dingen. Vaak staan er niet alleen liedjes in. Er staat van alles tussen, jaartallen wanneer iets is opgeschreven, spreuken, soms zelfs recepten. Ik ben eens bij een vrouw in Oosterhout geweest, die had heel veel van die schriften, maar er stonden steeds dezelfde liedjes in. Die vond het leuk om liedjes op te schrijven. Als ze klaar was begon ze gewoon opnieuw. . . . Er waren ook mensen die, toen ze merkten dat ik belangstelling had, hun oude schriftjes nog aanvulden met andere dingen die ze zich, op hun oude dag, nog herinnerden. Of mensen die de liedjes door een van hun kinderen lieten uittypen en ze daarna weer onder familieleden hebben verspreid. Dat zijn leuke dingen natuurlijk.

Het wordt vaak geromantiseerd, maar je moet bedenken dat dit opschrijven de enige manier was vroeger om dingen te onthouden en door te geven. Tegenwoordig gebruiken we daar cassettes voor, maar het is natuurlijk precies hetzelfde.

- *Gebruik je bij het catalogiseren de internationale systemen en coderingen?*

Die hou ik in eerste instantie aan, maar ik heb ze wat uitgebreid, bijvoorbeeld met het steekwoorden-bestand en een nauwere omschrijving per categorie. Op die manier kun je gemakkelijker en sneller dingen terugvinden. Het indelen in de categorieën is heel moeilijk. Bijvoorbeeld een lied over een moord binnen een bepaalde familie, stop je dat onder 'familiegebeurtenissen' of bij 'moord'. Of, als het een politieke moord is geweest, stop je het dan bij 'politiek' of bij 'geschiedenis'. . . . Als ik een variant tegenkom van een lied, kijk ik niet hoe ik het de vorige keer gerubriceerd heb. Dan is

er dus kans dat ik het anders beoordeel en dat het in een andere categorie terecht komt. Maar ook dat vergemakkelijkt uiteindelijk het terugvinden.

- *Is er een overlap of uitwisseling met andere mensen of instanties die dit soort werk doen?*

Echte samenwerking, bijvoorbeeld met het Volksliedearchief, is er niet. We vragen bij elkaar nu en dan gegevens op. Ik reageer ook wel eens op 'Onder de groene linde'; als ik aanvullende gegevens heb, stuur ik die op. Ik heb in mijn verzameling veel meer vliegende blaadjes en marktliederen. Die liet het Volksliedearchief aanvankelijk liggen; zij richtten zich hoofdzakelijk op het 'verhalende lied'.

In België bestaat geen landelijk archief. Maar de universiteit van Leuven doet wel veel onderzoek, onder leiding van professor Top. Daar heb ik regelmatig contact mee. Vanuit Gent wordt ook wel optekenwerk gedaan, Herman DeWit deed het in het begin ook wel. . . .

Publicaties

- *'Liederen en dansen uit de Kempen' (derde druk!) ligt niet meer in de winkels, maar het elf jaar geleden verschenen boek is via Harrie nog wel te verkrijgen. Komt er nog ooit een vervolg?*

- De plannen voor vervolggedelen bestaan nog steeds, maar de Provincie stelt er geen geld voor beschikbaar, hoewel publiceren wel tot mijn opdracht behoorde. Ik hoop dat het er toch nog ooit van komt. Uiteindelijk doe ik het misschien wel zelf, want met computer en laserprinter kan je veel.

Er is misschien wel kans op subsidie van de Gemeente Roosendaal om het werk van Rombouts uit te geven. Wellicht zijn er ook wel sponsors te vinden, maar daar wil ik heel voorzichtig mee zijn. Ik ga bijvoorbeeld niet in zee met een bedrijf dat op de Maasvlakte allerlei smerige dingen doet. . . .

- *De serie LP's, waar jullie ooit met Ut Muziek aan begonnen, is ook nooit voltooid.*

Ook daarvoor was geen geld en de maatschappij is inmiddels geheel gestopt met het maken van platen. Trouwens, op het moment zou je al geen LP's meer, maar CD's moeten uitbrengen. Maar zoveel vraag is er niet meer naar dergelijke zingen, tien jaar geleden was men daar veel meer 'in' voor. Zelf had ik nog wel graag markt- en moordliederen opgenomen, maar de belangrijkste onderdelen staan toch wel op de plaat. Misschien maken we met Ut Muziek nog wel eens een cassette voor de echte liefhebbers.

- *Heb je het idee dat er wat met je materiaal gedaan wordt?*

Zeer zeker. Regelmatig komen muziekgroepen hier zoeken naar repertoire, al is dat niet meer zo vaak als in de top-tijd (Dommelvolk). Er bellen mensen, die een bruiloft of ander feest hebben, om specifieke liedjes. Of mensen die met scripties bezig zijn. Pas was er iemand die alles rond molens verzamelde en dus ook liedjes over molens zocht. En ga zo maar door; elke week komen er wel vragen. Er komen niet alleen liedjes binnen, maar ik geef ze ook door. En dat vind ik heel prettig. Het geeft me in ieder geval het gevoel dat ik het ergens voor doe.

(Het illustratiemateriaal komt uit 'De Kroniek van de Kempen', uitgegeven door Drukkerij De Kempen B.V., Hapert; Harrie Franken is te bereiken via telefoonnummer 04974 - 1485)